

1 2007
36 к

МӘШҺҮР-ЖҮСІП

КӨПЕЙҰЛЫ

5

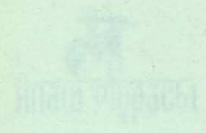

12000/302

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ
МӘДЕНІЕТ, АРХАТАТ МНННОТРАТИ

ҚОЛ ТОМАРЫ
ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ
МӘДЕНІЕТ, АРХАТАТ МНННОТРАТИ

С.ТОПАЛЫПОВ АРХИВАТЫ
МЕМЛЕКЕТТІК ҚҰРҒАН
МІЛЛИЕТІ
ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ
МӘДЕНИЕТ, АҚПАРАТ МИНИСТРАЛІГІ

МӘШҺҮР-ЖҮСІП

КӨПЕЙҰЛЫ

КӨП ТОМДЫҚ
ШЫҒАРМАЛАР ЖИНАҒЫ

С.ТОРАЙҒЫРОВ АТЫНДАҒЫ ПАВЛОДАР
МЕМЛЕКЕТТІК УНИВЕРСИТЕТІ
МӘШҺҮРТАНУ
ҒЫЛЫМИ-ПРАКТИКАЛЫҚ ОРТАЛЫҒЫ

МӘШҺҮР-ЖҮСІП КӨПЕЙҰЛЫ

5

Қазақ ауыз
әдебиеті үлгілері,
дастандар

АЛМАТЫ "АЛАШ" 2006

ББК 84 (5 Қаз)

«Алаш мұрасы» сериясының редакциялық алқасы:

М. Құл-Мұхаммед, Е. Ертісбаев, Н. Нұрғазин, Ғ. Әнес, С. Қасқабасов,
М. Қойгелдиев, З. Қабдолов, С. Қирабаев, К. Нұрпейіс, Р. Нұрғалиев.

М. – Ж. Көпесев көп томдық шығармаларының редакция алқасы:

Е. Арын, А. Құсайынов, Қ. Мәшһүр-Жүсіп (жауапты редактор),
М. Әбусейітова, С. Негимов, С. Дәуітов, Д. Қамзабекұлы, А.Тұрышев,
Н. Жүсіпов, Е. Жүсіпов.

Рецензенттер:

А.С.Еспенбетов – М.Әуезов атындағы Семей университеті ректоры,
фил.ғыл.докторы, профессор; Д.Ыскақұлы – фил.ғыл.докторы, профессор.

**Жинақты араб жазуынан аударып, ғылыми түсініктер беріп,
құрастырып, баспаға әзірлеген** – Нартай Қуандықұлы Жүсіпов, фил.
ғыл. кандидаты, профессор.

Мәшһүр - Жүсіп

К 53. Көп томдық шығармалар жинағы. 5 - том. Алматы, «Алаш»,
2006. 304 бет

ISBN 9965-669-63-5

Кітап бұған дейін ҚР Білім және ғылым министрлігі С.Торайғыров атындағы Павлодар мемлекеттік университеті, Мәшһүртану ғылыми-практикалық орталығы әзірлеуімен шыққан Мәшһүр Жүсіп шығармалары 5 томы (Павлодар, ЭКО, 2005 ж.) бойынша әзірленді. Бұл томда Мәшһүр Жүсіптің қағазға түсіруімен сақталған казак фольклоры үлгілері, атап айтқанда: тұрмыс-салт жырлары, халық өлеңдері, жоктаулар, мақал-мәтелдер, бата үлгілері т.с.с. топтастырылған. Сонымен бірге кітап соңында «Алаш» баспасынан бұған дейін, 2005 ж. жарық көрген М.Ж.Көпейұлы шығармаларының 4-томына техникалық ағаттық салдарынан еңбей қалған түсініктердің кейінгі негізгі бөлімі, яғни «Сарыарқаның кімдікі екендігі» кітабына және одан кейін орын алған туындыларына берілген түсініктер қоса берілді.

М 470225
00(05)-06

ББК84 (5 Қаз)

ISBN 9965-669-63-5

© Мәшһүр-Жүсіп, 2006
© «Алаш» баспасы, 2006

ТҮРМЫС САЛТ ЖЫРЛАРЫ

Жар-жар (1-нұсқасы)

– Бір толарсақ, бір тобық
Санда болар, жар, жар!
Қырық кісінің ақылы
Ханда болар, жар-жар!
«Әкем-ай!» – деп, жылама,
Байғұс қыздар, жар-жар!
Әкең үшін қайын атаң
Онда болар, жар-жар!
– Жазғытұрғы ақша қар
Жаумақ қайда, жар-жар?!
Құлын-тайдай айқасқан
Оң жақ қайда, жар-жар?!
– Азар жақсы болса да,
Қайын ағамыз, жар-жар?!
Айналайын әкемдей
Болмақ қайда, жар-жар?!
– Бір толарсақ, бір тобық
Санда болар, жар, жар!
Қырық кісінің ақылы
Ханда болар, жар-жар!
«Шешем-ай!» – деп, жылама,
Байғұс қыздар, жар-жар!
Шешен үшін қайын енең
Онда болар, жар-жар!
– Жазғытұрғы ақша қар
Жаумақ қайда, жар-жар?!
Құлын-тайдай айқасқан
Оң жақ қайда, жар-жар?!
Азар жақсы болса да,
Қайын енеміз, жар-жар,

Айналайын шешемдей
Болмақ қайда, жар-жар?!
– Бір толарсақ, бір тобық
Санда болар, жар, жар!
Қырық кісінің ақылы
Ханда болар, жар-жар!
«Ағам-ай!» – деп, жылама,
Байғұс қыздар, жар-жар!
Ағаң үшін қайып ағаң
Онда болар, жар-жар!
– Жазғытұрғы ақша қар
Жаумақ қайда, жар-жар?!
Құлын-тайдай айқасқан
Оң жақ қайда, жар-жар?!
Азар жақсы болса да,
Қайын ағамыз, жар-жар,
Айналайын, ағамдай
Болмақ қайда, жар-жар?!
– Бір толарсақ, бір тобық
Санда болар, жар, жар!
Қырық кісінің ақылы
Ханда болар, жар-жар!
«Жеңгем-ай!» – деп, жылама,
Байғұс қыздар, жар-жар,
Жеңгең үшін абысын
Онда болар, жар-жар!
– Жазғытұрғы ақша қар
Жаумақ қайда, жар-жар?!
Құлын-тайдай айқасқан
Оң жақ қайда, жар-жар?!
Азар жақсы болса да
Абысыным, жар-жар?!
Айналайын жеңгемдей
Болмақ қайда, жар-жар?!
– Бір толарсақ, бір тобық
Санда болар, жар, жар!
Қырық кісінің ақылы
Ханда болар, жар-жар!
«Інім-ай!» – деп, жылама,
Байғұс қыздар, жар-жар?!
Інің үшін қайын інің
Онда болар, жар-жар?!
– Жазғытұрғы ақша қар
Жаумақ қайда, жар-жар?!

Құлын-тайдай айқасқан
Оң жақ қайда, жар-жар?!
    Азар жақсы болса да
Қайын ініміз, жар-жар?!
Айналайын інімдей
Болмақ қайда, жар-жар?!
    – Бір толарсақ, бір тобық
Санда болар, жар, жар!
Қырық кісінің ақылы
Ханда болар, жар-жар!
    «Сіңлім-ай!» – деп, жылама,
Байғұс қыздар, жар-жар?!
Сіңлің үшін қайын сіңлің
Онда болар, жар-жар?!
    – Жазғытұрғы ақша қар
Жаумақ қайда, жар-жар?!
Құлын-тайдай айқасқан
Оң жақ қайда, жар-жар?!
    Азар жақсы болса да
Қайын сіңлім, жар-жар?!
Айналайын сіңлімдей
Болмақ қайда, жар-жар?!
    – Бір толарсақ, бір тобық
Санда болар, жар, жар!
Қырық кісінің ақылы
Ханда болар, жар-жар!
    Шымылдығың серпи сал,
Көрсін әкең, жар-жар!
Көздің жасын көл қылып,
Төксін әкең, жар-жар!
    «Жылда-жылда ноғайдап
Пұл аламын, жар-жар!
Бір міндеттен құтылдым!», –
Десін әкең, жар-жар!
    Шымылдығың серпи сал,
Көрсін шешен, жар-жар!
Көздің жасын көл қылып,
Төксін шешен, жар-жар!
    «Жылда-жылда боғжама
Бояй бердім [1], жар-жар!
Бір міндеттен құтылдым!» –
Десін шешен, жар-жар!
    Шымылдығың серпи сал,
Көрсін ағаң, жар-жар!

Көздің жасын көл қылып,
Төксін ағаң, жар-жар!
«Жылда-жылда базарға[2]

Мал сатам»-деп, жар-жар!
«Бір міндеттен құтылдым!» –
Десін ағаң, жар-жар!

Шымылдығың серпи сал,
Көрсін жеңгең, жар-жар!
Көздің жасын көл қылып,
Төксін жеңгең, жар-жар!

«Жылда-жылда күйеуге
Апарам» [3]-деп, жар-жар!
«Бір міндеттен құтылдым!» –
Десін жеңгең, жар-жар!

Шымылдығың серпи сал,
Көрсін інің, жар-жар!
Көздің жасын көл қылып,
Төксін інің, жар-жар!

«Жылда-жылда үй ішін
Топыр қылмай [4], жар-жар!
Бір міндеттен құтылдым!» –
Десін інің, жар-жар!

Шымылдығың серпи сал,
Көрсін сіңлің, жар-жар!
Көздің жасын көл қылып,
Төксін сіңлің, жар-жар!

«Жаман жездем жалпылдап [5],
Келе бермей, жар-жар!
Бір міндеттен құтылдым!» –
Десін сіңлің, жар-жар!

Жар-жар (2-нұсқасы)

– Алып келген базардан
Қара насар, жар-жар?
Қара құйрық сәукеле
Шашың басар, жар-жар!
«Әкем-ай!» – деп, жылама,
Қыздар байғұс, жар-жар!
Әкең үшін қайын атаң
Орын басар, жар-жар!

Алып келген базардан
Қара насар, жар-жар!

Қара құйрық сәукеле
Шашың басар, жар-жар!
«Шешем-ай!» – деп, жылама,
Қыздар байғұс, жар-жар!
Шешен үшін қайып енең
Орын басар, жар-жар!
Алып келген базардан
Қара насар, жар-жар!
Қара құйрық сәукеле
Шашың басар, жар-жар!
«Ағам-ай!» – деп жылама,
Қыздар байғұс, жар-жар!
Ағаң үшін қайын ағаң
Орын басар, жар-жар!
Алып келген базардан
Қара насар, жар-жар!
Қара құйрық сәукеле
Шашың басар, жар-жар!
«Жеңгем-ай!» – деп, жылама,
Қыздар байғұс, жар-жар!
Жеңген үшін абысын
Орын басар, жар-жар!
Алып келген базардан
Қара насар, жар-жар!
Қара құйрық сәукеле
Шашың басар, жар-жар!
«Інім-ай!» – деп, жылама
Қыздар байғұс, жар-жар!
Інің үшін қайын іні
Орын басар, жар-жар!
Алып келген базардан
Қара насар, жар-жар!
Қара құйрық сәукеле
Шашың басар, жар-жар!
«Сіңлім-ай!» – деп, жылама
Қыздар байғұс, жар-жар!
Сіңлің үшін қайын сіңлі
Орын басар, жар-жар!

Жұбату

Қара суды жағалай қаз барады,
Анасынан айрылып қыз барады.
Қара суға қан құйсаң, ағар кетер,
Жат кісіге қыз берсең, алар-кетер!

– Жылама, бикем, жылама,
Көзіңнің жасын бұлама!
Ұл боп тусаң әуелден
Сені мұндай қыла ма?!

Бүркендіріп қоя ма,
Көздің жасын бояма,
Біз бермейік десек те,
Мал бергенің қоя ма?!

Ол кеңеске кірмессің,
Тұр десек те, тұрмассың,
Өзіңе билік тиген соң [1],
Жұртыңа тұлға болмассың!

Сен жылайсың: «Үйім!» – деп,
«Жиғаным- қызыл бұйым!» [2] – деп.
Әкең сенің ойлайды:

«Отырғаны балам қиын!»-деп.

Сен ойлайсың: «Барсам!» – деп,
«Бір [3] үйге тұлға болсам!» – деп,
«Өз алдыма мал салып,
Адамшылық құрсам!» – деп.

«Ақша отауға кірсем!» – деп,
«Барша манат кісем!» – деп,
Тілеуің бекем алдында:
«Әлдилеп бала сүйсем!» – деп,

Сәрсенбі күні тойыңыз,
Құтты болсын тойыңыз,
Тілеулі құтты тойыңда
Көп жылауды қойыңыз!

Жыламай құлақ салыңыз,
Бұ сөзіме наныңыз!
Мен айтамын өсиет
Тыңдап, ұғып алыңыз!

Мұнан көшіп кетерсің,
Шын еліңе жетерсің!
Тең құрбың шықса алдыңнан,
Ойнап, ойлап өтерсің.

Тең құрбың келіп сөйлесер,
Қалжыңдасып ойнасар,
Жақсы-жаман екеніңді
Ойнаған болып барласар!
Құрбың келсе, күлгейсің,
Әдеппенен жүргейсің!
Салмақпенен сөз сөйлеп,
Жақсы жауап бергейсің!
Бұ барғаннан барарсың,
Ата-енеңе барарсың!
Дүниесін құрметлеп,
Қабағына қарарсың!
Құлдай малып баққайсың,
Күндсі жұмыс қылғайсың!
Ата-енеңе жаққайсың!
Ата-енең айтар: «Келінім!» – деп,
«Келінім жақсы елім!»-деп,
«Бөтен жақ жат жұртына
Жақсылығың білінер!» – деп.
Қораңа бөліп мал берер,
Алдыңа келіп дәм берер!
Арқан есіп, жүн түтіп,
Адамшылық құра бер!
Адам болсаң, өлмессің [4],
Еш жамандық көрмессің!
Жақсы болсаң, білерсің!
Жаман болсаң, білмессің!
Күйеуіңді күтпейсің,
Өз басын құрмет етпейсің!
Қанша көңілің қалса да,
Біріңе-бірің түтпейсің (тұтпайсың)!
Жыртық қылма киімін,
Шашпа жиған бұйымын!
Күйеуің келсе бір жақтан,
Оңай қылып тұр қиынын!
Біріңді-бірің құрметтеп (құрметлеп),
Қызықпенен күнелтсең!
Келістіріп дүниесін,
Ақ сұңқардай түлетсең!
Шариғаттың белгісін,
Білсең жақсы үлгісін!
Сөзге сынық қылдырмай,
Күтсең жақсы құрбысын!

Аз асыңды [5] көп етсең,
Көп асыңды көл етсең,
Бар асыңды даяр [6] қып,
Қонақты сыйлап жөнелтсең,
«Мұнша қызмет қылды!»-деп,
Күйеуің көңілі жай болар:
«Малым адал болды!» – деп.

Күң жұмсасаң, қорлама,
Тіл алмаса, зорлама!
Тәтті, дәмді асыңды
Онан бөлек ұрлама!

Құл жұмсасаң, ұрмаңыз,
Оған қорлық қылмаңыз,
Жетім хақып ойлаңыз!
Бұл сөзіме наныңыз!

Өзің сараң болмаңыз,
Сарандық атақ алмаңыз,
Қонақ қонса үйіңе,
Табағына шек-қарып салмаңыз!

Жамаң қатын белгісі:
Әр неден жоқ үлгісі,
Қатты болар ұйқысы,
Шірік болар терісі.

Жамаң қатынның белгісі:
Әр неден жоқ үлгісі,
Сасық болар үй-іші [7],
Онан жамаң өз иісі,
Еш келмейді келісі!

Талқан түйіп, қиып берер,
Қарны тойсын деп берер,
От басының боқтығын
Төр алдына ап келер!

Аяқ болар құмғаны,
Қолын малып жуғаны.
Үсті-басы боқ болар,
Қас құдайдың ұрғаны!

Шашы [8] жүрер жалбандап,
Балағы жүрер салбандап.
Маңдайдан шашы бұрқырар,
Екі емшегі салақтап!

Ол – адамнан ұялмас,
Өзінің дүниелігін жия алмас!
Өзінің малын танымас,
Қатын болып дәпемеге жарамас!

Замананың [9] азғаны,
Аттан байтал озғаны,
Некесізден хан тұрып [10],
Қайрап қазақ тозғаны!

Сарғайып атқан сары таң
Сәуле беріп көрінді [11].
Оқыра жүген бурыл ат
Тұсында сенің бүгілді.

Мінгенде атың боз ғана,
Күйеуің жап-жас бозбала,
Пайғамбар қызын ұзатқан.
Солар бір салған жол ғана!

Қыстай бір тіктің сыңсыма,
Айтарым, жар-жар, сыңсыма!
Әжептәуір бала едің,
Обалың кырық бір жылқыға!

Бұрыпғы заманда «сыңсыма» – дейтін сарт қолы бір мата болушы еді, ұрғашылар көйлек киюші еді. Алдыңғы «сыңсыма» дегені – сол, соңғысы – «жылама» дегені.

Күйеуің жүр күлімдеп,
Қолына тиіп жылқысы.
Ата-енеге жақпайды
Келіннің шайпау тілдісі [12].
Ұзатпай сені қайтеді [13],
Зылықа, Зәуре-екі апаң
Апаңның салған үлгісі!

Мінгенде атың жиренше,
Тықыршып тұрмас мінгенше,
Шын [сен] ақылың кіргенше,
Ақ тайлақ шығар інгенше!

Мінгенде атың боз ғана,
Күйеуің жап-жас бозбала,
Тана бір моншақ тағарсың,
Тұңғышың болсын қыз бала!

Сәрсенбі күні той стер,
Дүрілдеп, желдеп қой кетер,
Сен кетсең, шешең жүдейді,
Келіні келіп күнелтер!

Әуеден ұшқан сона-ды
Саялы жерге қонады.
Артыңда сіңлің жоқ болса,
Шешеңе қиын болады!

Мінгенде атың ала-ды,
Теңселе басып барады [14].
Жыламай аттан, бикем-ай,
Апарып шешсең салады!

Мінгенде атың ала-ды,
Тең құрбың мұнда қалады.
Жыламай аттан, бикем-ай,
Жаз бір, күз бір барады!

Мінгенде атың теңбіл көк,
Тең құрбың қалды мұнда көп.
Орамал берсең, барша бер,
Мақтайды сені мына көп.

Есіктің алды құмдақ-ты,
Құмдақтан қоян зымырапты.
Атасы басқа жау жеңге
Отауға салып тындапты.

Есіктің алды тастақ-ты,
Тастақтан қоян бас бақты.
Атасы басқа жау жеңге
Отауға салып тастапты.

Есіктің алды шашу ойын (үйін),
Шешсең бір шашар шашуын!
Қалыңға берген қырық жылқы
Кешке де алар ашуын!

Жайықтан ұшқан жалғыз қаз,
Еділден ұшқан екі қаз,
Біреуі шаңқан, бірі боз,
Сандығың толған сары бөз!

Әуеден ұшқан көбелек,
Күйеуің жаман сүмелек,
Келіншек болып түскен соң,
Күн көрсетпес төпелеп.

Беташар

Келін күйеудің үйіне келгенде, сәлем сгіп отырады. Күйеудің туғандары, ағайындары бәрі отырады. Онан соң бір кісі [1] ағаштың басына бір асыл бұйым шүберек байлап алып шығып отырып, келіннің басындағы бүркенген желсігін көтеріп, бетін ашып, былайша өлең айтады:

Айт, айт, келін, айт, келін,
Атыңның [2] басын тарт, келін!

Сауысқаннан сак, келін,
Жұмыртқадан ақ келін!
Кер биснің-құлыншақ,
Салбыраған тұлымшақ.
Алдыңғы түйең- итіншек,
Артқы түйең тартыншақ.
«Алдыңғы түйең- итіншек!» – деп,
Көтке соқпа, келіншек!
«Артқы түйең тартыншақ!» – деп,
Басқа соқпа, келіншек!
Шу-шу болар, шу болар [3],
Құлағыңды бері сал,
Асылыңды кері сал!
Ата-енеңмен ұрыссып,
Қақаңдама, келіншек!
Үй артына мал келсе,
Бақаңдама, келіншек!
Таңертең тұрып, келіншек!
Құрт ұрлама, келіншек!
Өзің жатып, байыңды
«Тұр-тұрлама!» – , келіншек!
Аузы- мұрның сүйреңдеп,
Өсек айтпа, келіншек!
Қайың ағаңның алдынан
Кесіп өтпе, келіншек!
Сары етігің салпылдап [4],
Сазды баспа, келіншек!
Сауыр етігің шойқаңдап,
Тоғай кезбе, келіншек!
Көн етігің көрпілдеп [5],
Ауыл кезбе, келіншек!
Жаулығың тік шошаңдап [6],
Бұзау қорыма, келіншек!
Атаң ақыл үйретсе,
Адырайма, келіншек!
Енсіз ақыл үйретсе,
Едірейме, келіншек!
«Абысыным жақсы!» – деп,
Сырынды айтпа, келіншек!
«Қайындарым жақсы!» – деп,
Қойныңа алма, келіншек!
Келін, келін (келіңіз) көріңіз [7],
Көрімдігін беріңіз!

Ала-кұла деменіз,
Түсін айтып қойыңыз.
Жылқы берсең, көктен бер,
Өзі жүйрік беріктен бер!
Қайын атаға бір сәлем!
Түйе берсең, тайлақ бер [8],
Мұрындығын сайлап бер!
Түйе берсең, ақтан бер,
Өсеріне бақтан бер!
Қайын енеге бір сәлем!
Сиыр берсең қарадан,
Сірә да өлмес жарадан.
Қайын ағаға бір сәлем!
Қойды берсең, қоңырдан,
Өсеріне ондыдан [9],
Абысынға бір сәлем!
Ешкі берсең, сарыдан,
Құлақ шыдамас-дауысының зарынан [10],
Қайын ініге бір сәлем!
Мүйізі пышаққа сап болар,
Терісі бұтқа қап болар,
Бұты толған бұлақ болар,
Іші толған лақ болар,
Ақтылы [11] қойды айдаған,
Алалы жылқы байлаған,
Осы жанның үлкені-
Атасы, саған бір сәлем!
– Мінгенде атың боз ғана,
Жорғасы бар аз ғана,
Таналы моншақ таққалы,
Тұңғышы болсын қыз ғана!
Есіктің алды терек-ті,
Қатындар тоқыр өрмекті,
Барған жылы ұл тапсаң,
Құдайдың берген ермек-ті!
Арғымақ келер аяндап [12],
Ақырын сөйле баяндап.
Қой келеді жыбырлап,
Ақырын сөйле сыбырлап!
Қойды берсең ағынан,
Өсер-өспес боғынан!
Мінгенде атың жиренше,
Ойнақтап тұрар мінгенше,

Сірә да, мауқың басылмас
Әлдилеп бала сүйгенше!
Ақ түйең татырауда,
Ақ тайлақ жатыр матауда.
Қыз игенде (скен де) қысылдың
Мейлінше ойна отауда!
Есіктің алды ақ балық
Ақ балық етін қақталық [13].
Орамал берсең барша бер,
Елге барып мақталық!
Есіктің алды ақ балық
Ақ балық етін қақталық.
Орамал берсең, бөзден бер,
Шыға беріп боқталық!

ХАЛЫҚ ӨЛЕНДЕРІ

Бір ақын өлені

Тоғай бойында Едіге баласы Бейсенге біреудің айтқаны:

Сенің әкең – Едіге,
Сарнаушы еді еліге,
Сарнамасқа бола ма,
Қызыққан соң төс пен теріге?!

Абақтыдағының зары

Бастайын «Бисмилладан» – Тәңірім атын,
Жазайын төрт жігіттің мінажатын.
Түзетіп таршылықта жаза алмадым,
Ғағыпқа ала көрмеңдер жазған (иазған) хатым!
Жазуға төрт жігіттің аты керек:
Қайдатұр, Сатыпалды, Айжан, Тілек.
Жар болсын Тәңірім өзі бейшараға,
Бала еді іс көрмеген Жұман, Бөбек.
Мырзаға Сатыпалды жала салды,
«Бір істі сен қылдың!» – деп, пәле салды.
Бір доңызды ит талап өлтіріпті,
Сол уақытта төрт жігітті ұстап алды.

Ғаламда он сегіз мың жалғыз Алла,
Бұрынғы заманымыз қайда қалды?!
Салмасын еш пендеге мұндай күнді,
Зынданға, міне, ап келіп жалғыз салды.

Құдай-ау, кез келтірдің қандай сорға,
Бастадың қандай күні мұндай жолға?!
Бойымнан осы өкініш қайтіп кетер,
Оқ атып, қылыш шаппай, түстім қолға.

Жоқ еді бұл кәпірге қылған қасым,
Көзімнен, ойлай берсем, ағар жасым!
Тұтқында қазам жетіп, өліп кетсем,
Құдайым иманымнан айырмасын!

Зынданда жата алмадым бойым дулап,
Сұм дүние, өтемісің аттай тулап?!
Серкедей қой бастаған көсем едім,
Қайран жұрт, қаламысың қойдай шулап?!

Пәленің қалай десем болар атын,
Жатырмын қолға түсіп, болып қатын.
Құдай-ау, мұндай қорлық көрсеткенше,
Пенденің алған артық аманатын!

Кез болды жоқ орыннан бізге неге,
Бейсенді ішке айдаған жұртын жеген.
Сегіз жыл «Итжеккелнен» арман кетіп,
Ханымыз Абайділда қайдан келген?!

Жесімнің Азнабайы жылқы айдаған,
Үш жерден найзасына ту байлаған.
Ол кімнің төбесіне қой қазыпты,
Тайжанды атып, Сейтепді ішке айдаған!

Біз түгіл, жұрт ұстаған Кәкен де өлген,
Біздерге бұ да шығар кезек келген!
Тұрлыбек жұрт билеген – Маңдай да өлген,
Тоқтамыс, Төбет пенен Жаңдай да өлген.

Ер Кәкен өліп кетті біздің сорға,
Біз түстік қапияда қазған орға.
Кісісін Баба, Бағыс жиып алып,
Ақшасын шашар еді біздің жолға!

Не етеді өзгесі өлсе, Кәкен өлмей,
Ер Кәкен жатар ма еді бізге келмей?!
Тіріде жұрт қараған, мырза Маңдай,
Шынымен жатқаның ба, бір тырбанбай?!

Шыныңмен жатырмысың, ай, Кәкен ер,
Жатыр ма шын жібермей сұм кара жер?!
Кәкен жоқ, қанша айтқанмен, енді маған,
Жақсылар бұрынғы өткен, жар бола гөр!

Доңыздың етін жеген кәпір оңбас,
«Келед-деп- пәле қайдан?»– айтып болмас.
Бұл иттің тақылдаған айғағы жоқ,
Жар болса жалғыз тәңірім, бөк та қылмас!
Жалғанда осы қайғы естен кетпес,
Көрген жан кәріпшілік бізден өтпес.
Жер жүзін қаптап түтін, өрт алса да,
Жар болса жалғыз Тәңірім сштеме етпес!
Дүниенің көзім жетпес ғайыбына,
Кез болдым қандай істің айыбына?!
«Пәледен құтқар өзің, иа, Құдай!» – деп,
Біз міндік Тәускелдің қайығына.
Сәлем де, Мәжін биге, келе көрсін,
Мәнісін мынау істің біле көрсін!
Ит даусып түзде жүрген бөрі есітпес,
Не қылсын билер бізді өздері есен?!

Қара өлең

Үлкенге керсең қалды да,
Ас құйылды [1] тегешке.
Үлкен билер қалды да,
Құлдар кірді кеңеске [2].
Кеңескенде, не десті,
Тырнадай мойнын теңесті.
Теңескенде, не десті,
Біріне-бірі серт қылды:
Үйге кедей келгенде,
Бір аяқ ас бермеске!

***

Өлеңтіні жағалай
Тал шығады деп едім,
Тал шыбықтай бұралып,
Сал шығады деп едім.
Сокқан бейіт сықылды
Үй шығады деп едім.
Қырыққан серке бұттанып,
Би шығады деп едім.

***

«Жал-құйрығы қаба» – деп [3],
Жабыдан айғыр салмаңыз!

«Атасы бай екен» – деп,
Жаман қатын алмаңыз.
«Жал-құйрығы қаба» – деп,
Жабыдан айғыр салсаңыз,
Жаугершілік күн болса,
Ұстап мінер ат тумас!
Жаман қатын алсаңыз,
Екі кісі бас косса,
Сүйрендеп сөйлер,
Топқа кірер ұл тумас!
Жаман қатын алсаңыз,
Төркініне бір алмай,
Төсегіне жата алмас!
Тең құрбысы келгенде,
Жалғанда қорлық болады,
Оңды жауап айта алмас.

***

Таудан аққан тас бұлақ
Тасыса, құяр теңізге.
Қанша малы көп болса,
Бай қуанар егізге.
Жаманнан жақсы туса,
Жақсыдан жаман туса,
Тартпай қоймас негізге.

***

Ақ дариядан үлкен дария болмас,
Тасыса, қалыбынан аспас.
Тұрымтайдан ұшқыр құс болмас,
Торғайдан басқа нәрсе алмас.
...Ақ патшадан үлкен патша болмас,
Оның жарлығы екі болмас.

***

Бұзау-тайыңша жиылып,
Бота болған заман-ды.
Жаман-жақсы жиылып,
Адам болған заман-ды!
Тамам молда жиылып,
Можа [4] болған заман-ды!
Тамам төре жиылып,
Қара болған заман-ды!